

УДК 378.096.373.51

ПРО СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Котєнєва Юлія Миколаївна
м.Старобільськ

У статті визначено актуальність досліджуваної проблеми для сучасної теорії та практики. На основі проведеного аналізу наукових підходів до визначення понятійного кола дослідження представлено особисте визначення поняття „професійна кар'єра”, „кар'єрна компетентність” (як здатність до кар'єрного цілепокладання, кар'єрного планування і вирішення кар'єрних проблем), „кар'єрнасамоєфективність” (self-efficacy). Ретельно проаналізовано можливості компетентного, змістовного та процесуального підходів щодо визначення структурних компонентів професійної кар'єри. Змістовно охарактеризовані складові професійної кар'єри студента педагогічного коледжу: аксіологічний („кар'єрне ядро”), гносеологічний, діяльнісний, рефлексивно-оцінний.

Ключові слова: кар'єра, професійна кар'єра, кар'єрограма, кар'єрнасамоєфективність (self-efficacy), кар'єрне ядро, кар'єрна компетентність, кар'єрний маршрут, програма Self-branding.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві триває період активних соціально-економічних перетворень, що обумовлюють зміну характеру вимог, пропонованих майбутньому фахівцеві. У зв'язку з цим однією з найважливіших проблем педагогічної освіти стає пошук нових підходів до підготовки компетентних, висококваліфікованих фахівців конкурентоспроможних на ринку праці, відповідальних, цілеспрямованих, готових до реалізації особистої професійної кар'єри. За таких вимог одним з пріоритетних завдань сучасної професійної освіти в Україні є підготовка конкурентоспроможного, компетентного фахівця зі сформованими уявленнями про майбутню професійну кар'єру вже на етапі фахової підготовки.

Професійне становлення особистості здійснюється успішно, якщо в процесі навчання формується система адекватних уявлень про професійну кар'єру, які впливають на формування життєвих та професійних планів особистості, організують і спрямовують її активність, надають їй якісну своєрідність, неповторний індивідуальний і соці-

альний вигляд. Наявні в суб'єкта уявлення про професійну кар'єру впливають на професійний розвиток, і виступають у якості регуляторів професійного самовизначення.

Аналіз досліджень і публікацій. Професійна кар'єра осмислюється сучасними науковцями (К.Абульхановою-Славською, З.Акбієвою, М.Александровою, С.Джанер'ян, Е.Зеером, Н.Кірт, Є.Клімовим, А.Марковою, Л.Мітіною, Є.Могилювкіним, О.Молл, М.Пряніжніковим, О.Садон, О.Цариценцевою) як важливий показник розвитку людини в соціальній системі, пов'язаний зі знаходженням професійної самоідентичності, мобільністю, відповідальністю, прийняттям культури, ціннісних орієнтацій професійного середовища, безперервної самоосвіти, саморозвитку, самоактуалізації. У педагогічних дослідженнях останніх років (Т.Жданко, М.Морозова, А.Нагорная, М.Хортова) проблеми становлення професійної кар'єри розглядаються в рамках професійного самовизначення і становлення, конкурентоспроможності. Усі дослідники відзначають, що в період одержання професійної освіти немає усвідомленості студентами важливості цього етапу для майбутнього професійного і кар'єрного розвитку. Це проявляється у відсутності постановки кар'єрних цілей, планів, невмінні організувати свою діяльність відповідно і до них адекватно оцінити свої можливості в професійному і кар'єрному розвитку.

Серед закордонних досліджень слід особливо виділити внесок А.Бандури (A.Bandura), який розглянув ключову особистісну детермінанту професійного й кар'єрного успіху самоєфективність (self-efficacy); Дж.Роттера (J.Rotter) у вивченні особистісних факторів (locus of control), що забезпечують успішну професійну кар'єру, М.Лондона (M.London), який увів у понятійний апарат сучасної закордонної теорії кар'єри терміни: „кар'єрний інсайт” (careerinsight), „ідентифікація з кар'єрою” (careeridentity), „кар'єрна стійкість” (careerresilience); Д.С'юпера (D.Super) – концепція „життєвих кар'єр”; Д.Хол і Ф.Марвіс (D.Hall, P.Mirvis) – концепція поліваріативної кар'єри; Е.Шейн (E.Schein) – теорія ключових моментів кар'єри – „кар'єрних якорів”, а також роботи

з мотивації до кар'єри Р.Ное, А.Ное й Дж.Бахубер (R.Noë, A.Noë, J.Bachuber).

Мета статті – проаналізувати й обґрунтувати складові професійної кар'єри студентів педагогічного коледжу.

Узагальнюючи наукові положення щодо сутності феномену професійної кар'єри, слід відзначити принципову позицію щодо взаємозв'язку професійної кар'єри та професійної особистісної самореалізації людини: з одного боку, професійна кар'єра зумовлює активне пристосування людини до професії, з іншого – саме професійна сфера виступає простором досягнення такої кар'єри, самореалізації особистості. Тобто, важливим принципом формування уявлень про професійну кар'єру слід розглядати спрямованість на професійне функціонування як передумови особистісної успішності.

Варто відзначити також взаємозумовленість двох векторів: професійної кар'єри сприяє подальшому професійному розвитку особистості, а з іншого боку – подальший професійний розвиток зумовлює й активність людини щодо власної професійної кар'єри.

Зміст поняття „професійна кар'єра” стрімко міняється. Якщо традиційно під професійною кар'єрою розумілося просування співробітника по службових сходах організації в рамках сфери його професійної діяльності, то в наш час усе більший акцент ставиться на тому, що кар'єрний ріст може здійснюватися тільки шляхом придбання фахівцем необхідних компетенцій, які дозволили б йому зайняти нові, більш високі позиції в організації й вийти на принципово новий рівень відповідальності.

На основі проведеного аналізу наукових підходів до визначення понятійного кола дослідження ми зробили висновок, що професійна кар'єра – це траєкторія професійного просування, що відбиває взаємозв'язок процесів внутрішнього розвитку особистості, який включає професійний ріст як накопичення і розвиток досвіду, знань, умінь та навичок і її зовнішнього руху в освоєнні соціального простору, який здійснюється як поліваріативний кар'єрний розвиток у трудовій діяльності. Таким чином, ми розглядаємо професійну кар'єру з позицій уявлень суб'єкта про власний шлях особистісного і професійного розвитку, самореалізації в професійній діяльності, з позицій уявлень кар'єри вже в процесі професійної освіти, забезпечуваної цілеспрямованим навчанням у педагогічному коледжі. На нашу думку, професійна кар'єрає не тільки результатом професійної діяльності, але і об'єктом усвідомленого розвитку. Період навчання в системі професійної освіти є не тільки початковим етапом у становленні професіонала і придбанні професійного досвіду, але і початковим кар'єрним етапом.

Згідно з кар'єрним підходом (Є.Могильовкіна) підготовка конкурентоспроможних фахівців має на увазі розвиток у студентів компетенцій в кар'єрній підготовці, які дозволять їм розробляти й реалізовувати кар'єрний сценарій, представляти особисту кар'єрограму [2].

Слушною для нашого дослідження є позиція Л.Горюнової, Е.Зеєра, І.Зимньої, Л.Мітіної, Є.Могильовкіна, О.Садон, І.Янченко, які вважають, що в основі професійної кар'єри лежить компетентність, властивість фахівця, яка забезпечує його фізичну, психічну, духовну і професійну відповідність вимогам певної професії, спеціальності, спеціалізації, стандартам кваліфікації, службової посади. Це дає можливість розглядати професійну кар'єру зі змістовної точки зору.

Розглядаючи структуру професійної кар'єри зі змістовної точки зору, ми беремо за основу професійну компетентність і її складову кар'єрну компетентність, структура якої на думку Є.Могильовкіна, включає: мотиваційну, когнітивну; особистісну і аксіологічну складові, під якою науковець розуміє набір вмінь, які дозволяють вільно оперувати знаннями і інструментами для вирішення кар'єрних завдань і реалізації кар'єрних цілей [2]. Якщо говорити про співвідношення кар'єрної і професійної компетентності в

цілому, то професійну компетентність можна представити як набір певних компетенцій, частина з яких є властиво професійними, а частина, крім впливу на ріст професійної майстерності, впливають на кар'єрну компетентність. Вони тісно взаємозалежні і логічно припустити, що розвиток однієї повинен впливати на розвиток іншої. Таким чином, для успішної професійної кар'єри важлива наявність як професійних, так і кар'єрних компетенцій.

У рамках нашого дослідження в тимчасовому відрізку професійної підготовки в педагогічному коледжі під кар'єрною компетентністю ми будемо розуміти систему уявлень про професійну кар'єру. Можливості та шляхи кар'єрного росту. Уміння прогнозувати майбутню професійну кар'єру і долати кар'єрні кризи, а також „кар'єрну само-ефективність” (self-efficacy) як здатність до кар'єрного цілепокладання, кар'єрного планування і вирішення кар'єрних проблем. Кар'єрна компетентність є своєрідним психолого-педагогічним показником, який визначає, які саме з напрямкових якостей, умінь і здібностей сприяють вирішенню складних завдань становлення професійної кар'єри.

Аналізуючи структуру професійної кар'єри з точки зору процесу досягнення кар'єрних цілей, ми опираємося на процесуальний підхід Т.Неструєвої [4], яка описує кар'єру як трикомпонентну структуру, що включає цільовий, процесуальний і результативний компоненти. Взаємозв'язок цих компонентів забезпечується тимчасовим аспектом цілепокладання. Підхід до розгляду структури професійної кар'єри із процесуальної точки зору можна вважати технологією виявлення крапок кар'єрного росту усередині кожного з етапів професійної кар'єри. З іншої боку, такий підхід забезпечує розуміння як самим суб'єктом, так і зацікавленої в його кар'єрному рості організації (педагогічному коледжі) можливостей керування становленнями кар'єри в цілому як процесом.

Враховуючи змістовний і процесуальний підходи до розгляду структури професійної кар'єри, які мають місце в педагогічних дослідженнях останнього часу, можна стверджувати, що в проходженні кожного елемента процесуальної структури професійної кар'єри беруть участь усі складові змістовної структури: когнітивний (кар'єрне цілепокладання і планування); мотиваційно-діяльнісний (самоефективність, мотивація до кар'єри, уміння вирішувати кар'єрні проблеми); особистісний (відповідальність і адаптивність); аксіологічний (кар'єрні орієнтації); процесуальний (кар'єрні стратегії, тактики, темпи, етапи, періоди, фази).

Аналіз сутнісних і процесуальних характеристик досліджуваного феномену у взаємозв'язку з професійною підготовкою студентів в педагогічному коледжі зумовило висновок, що в діяльнісному вимірі професійна кар'єра включає такі структурні компоненти, як аксіологічний, гносеологічний, діяльнісний, рефлексивно-оцінний, в особистісному – розглядається як сукупність професійних та особистісних якостей. Уважаємо, що дана структура дозволить виявити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити результативність педагогічних умов, що сприяють формуванню уявлень про професійну кар'єру в студентів педагогічного коледжу.

Аксіологічний компонент професійної кар'єри студентів пов'язаний із ціннісно-мотиваційним опосередкуванням процесу професійної підготовки у коледжі, становленням професійної самосвідомості, розвитком мотиваційних комплексів особистості. Це своєрідне „кар'єрне ядро”, ціннісно-значеннєвий компонент особистості, який закладається на першому курсі навчання в коледжі, а потім розвертається протягом трудової діяльності при сприятливих умовах або „звивається” при несприятливих. Пов'язаний із наявністю в студентів усталеної професійно-педагогічної спрямованості, інтересів та потреб, усвідомлення значущості обраного фаху, усвідомлення соціальної відповідальності за якість і результат своєї професійної діяльності. Характеризується позитивним відношенням до побудови професійної

кар'єри, мотиваціями досягнення, інтересом і усвідомленням значимості професійної діяльності й кар'єрного росту, актуалізацією цінностей, спрямованих на розвиток необхідних уявлень з метою здійснення кар'єри в обраній сфері діяльності, професійно-ціннісними і кар'єрними орієнтаціями, кар'єрним цілепокладанням, прагненням до успіху в досягненні особистої кар'єри в обраній сфері діяльності, прагненням до самовираження і самореалізації особистості в професійній діяльності, готовності до творчої й освітньої діяльності, самовдосконаленню.

Формування аксіологічного компоненту професійної кар'єри має розглядатися з точки зору не лінійності, що зумовлює визнання розвитку людини як складної системи, та ґрунтується на принципах саморозвитку, самодетермінації, незворотності.

Гносеологічний компонент припускає наявність і постійне відновлення знань про область, об'єкти і види обраної професійної діяльності, можливі шляхи розвитку кар'єри і необхідні компетенції для успішного кар'єрного росту, що дозволяє прогнозувати, планувати кар'єру. Характеризується усвідомленням періоду одержання професійної освіти як базового етапу становлення професійної кар'єри. Наявністю і постійним відновленням знань про особливості професійної діяльності, включаючи область педагогічної діяльності, об'єкти і види педагогічної діяльності, професійні завдання, тобто все, що зв'язане уявленнями про професію. Знаннями про типи, етапи, стратегії, можливі шляхи розвитку професійної кар'єри, компетенції необхідні для успішної професійної кар'єри, що дозволяє прогнозувати, планувати кар'єру через її уявлення про професійний майбутнє і себе як професіонала в цьому майбутньому. Знанням вимог до особистих якостей, професійно важливих якостей фахівця. Знанням характерологічних особливостей особистості професіонала й вимогах до нього, тобто уявлення про професіонала (образ професіонала, ідеального вчителя) і себе як майбутнього професіонала.

Дослідники Д.С'юер, О.Кібанов, А.Толстая уважають період одержання професійної освіти важливим базовим етапом у розвитку кар'єри, однак багато абітурієнтів вибирають напрямок підготовки в коледжі інтуїтивно, не маючи чітких уявлень про обрану професійну діяльність, внаслідок чого не можуть виробити індивідуальний кар'єрний маршрут, розробити кар'єрний сценарій. У той час як сучасні соціально-економічні відносини змушують людину аналізувати власну цінність у соціумі, задумуватися про свої компетенції та шляхи розвитку кар'єри в процесі одержання професійної освіти. Тому саме аналіз своїх мотивів, потреб, ідеалів, цілей, необхідних знань, і особистих якостей дозволяє організувати процес професійної освіти відповідно до кар'єрного маршруту, перспективних планів на подальшу професійну діяльність і кар'єру.

Більшість дослідників Б.Ананьєв, Е.Зеєр, Є.Клімов, В.Шадрикові ін. провідне завдання сучасної професійної підготовки бачать у керованості процесом професійного становлення зі стійкою позитивною спрямованістю. Що можливо лише на підставі методологічного визнання в якості детермінуючих факторів для студента його потреб, мотивів, цілей, здібностей, активності, інтелекту і інших індивідуальних особливостей. У такому випадку, якщо облік зазначених позицій здійснюється через зміст освіти, варіативність програм, технологій навчання та організацію навчального процесу, процес професійного становлення особистості стає несуперечливим і, отже, ефективним.

Однак якими б сильними не були мотивація, розумовий і емоційний конструкт, тільки занурення в діяльність розбудовує людину охарактеризуємо наступний компонент.

Діяльнісний компонент професійної кар'єри характеризується включенням в освітню діяльність на етапі одержання професійної освіти й у професійну діяльність по її закінченню в якості суб'єкта діяльності, у самоорганізації своєї „безперервної освіти протягом усього життя”, що є

важливою умовою її особистісного, професійного розвитку й кар'єрного росту. Організацією діяльності по накопиченню й розвитку знань, умінь, навичок, необхідних в обраній педагогічній діяльності й сприяючих успіху в професійній кар'єрі. Розробкою особистого кар'єрного маршруту та програми Self-branding.

Однієї з характеристик діяльнісного компоненту професійної кар'єри є висока самоефективність особистості, як важлива умова її особистісного й професійного розвитку і кар'єрного росту; планування кар'єри, у процесі якого студенти визначають мету, уточнюють цінності й можливості, визначають етапи досягнення цілей, що створює в сьогоденні емоційно привабливий образ життєвої перспективи. Здатність людини індивідуально сприймати, організувати й виконувати дії, необхідні для реалізації професійної кар'єри визначається як кар'єрна самоефективність. Рівень кар'єрної самоефективності впливає на поведінку людини в напрямку досягнення цілей кар'єрного розвитку, які конкретні зусилля вона додає для цього, наскільки наполегливо прагне до поставленої мети професійної кар'єри.

Найбільший вплив на підвищення самоефективності має успіх у вирішенні тих або інших завдань. Самоефективність забезпечує гнучкість і активність у виконанні діяльності, побудові відносин з колегами, поєднуючи соціалізацію (організаційну) і індивідуалізацію (що проявляється в гнучкості поведінки) в освоєнні соціального простору організації й присвоєнні її організаційної культури [9].

Особистість, що вважає себе самоефективною, уявляє кар'єрний сценарій (очевидний план розвитку кар'єри як результат взаємодії людини та її організаційного і соціального оточення). Процес планування кар'єри полягає в конкретизації й узгодженні життєвих і професійних цілей і цінностей особистості, визначенні етапів, засобів досягнення мети. При цьому актуалізуються у свідомості і закріплюються в діяльності основні компоненти процесів особистісного і професійного самовизначення [9].

Рефлексивно-оцінний компонент професійної кар'єри проявляється в здатності до аналізу вимог, пропонує до особистості з боку професійного середовища, адекватній оцінці власних можливостей для професійного і кар'єрного росту, плануванню стратегії свого кар'єрного росту, здатності до рефлексії з метою подолання кар'єрних криз, вирішення кар'єрних проблем і досягнення задовольняючої особистість кар'єри. Саме рефлексивно-оцінний компонент у структурі професійної кар'єри забезпечує процес осмислення й усвідомленість вибору при здійсненні діяльності, реалізації рішень опираючись на внутрішній досвід і оцінку власної діяльності і її результатів, усвідомлення того як людина сприймається й оцінюється іншими, створює передумови для здійснення оперативної корекції власного професійного розвитку, професійної успішності.

У визначенні сутності рефлексивно-оцінного компоненту професійної кар'єри студентів педагогічного коледжу ми спираємося на теоретичні положення А.Карпова, О.Семенова, Ю.Степанова, Г.Щедровицького, М.Уоллеса (M.Wallace).

У контексті проблеми формування уявлень про професійну кар'єру студентів педагогічного коледжу особливого значення набуває саме особистісна рефлексія як осмислення людиною себе та своєї діяльності, загальний механізм якої представлено Г.Щедровицьким як модель „рефлексивного виходу” суб'єкта за межі здійснюваної діяльності [8]. Навички рефлексивної діяльності є неодмінним елементом успішності професійної діяльності педагога, оскільки, саме активізація рефлексивних процесів дозволяє педагогу підключати механізми внутрішні, гнучко реагувати на ситуацію, аналізувати доцільність та ефективність педагогічних дій. Відповідно усвідомлення своїх потенційних можливостей та перспектив стимулює до пошуку та творчості. Починаючи з рефлексії мотивів, бажань, орієнтацій і вибору напрямку професійної діяльності, своїх

здібностей протягом усього періоду одержання професійної освіти, можлива організація діяльності в напрямку своєї мети, кар'єрного маршруту та сценарію.

Виділені складові професійної кар'єри студентів узгоджуються з кваліфікаційною характеристикою випускника педагогічного коледжу, оскільки в єдності є „ фундаментом”, що забезпечує особистісно значимий зміст освітньої, а в перспективі й професійної діяльності; усвідомлену організацію процесу професійної освіти, спрямованого на придбання та розвиток компетенцій, які відносяться до різних видів професійної діяльності; наявність і розвиток цінностей професійної діяльності, що сприяють мотивації безперервної освіти протягом життя.

Висновок. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що аналіз філософської, соціальної, психолого-педагогічної літератури з проблем професійної кар'єри довів її змістовну складність та багатоаспектність, оскільки вона поєднує великий фонд наукових знань з різних галузей.

Вивчивши і проаналізувавши підходи і визначення, введені вченими різних галузей, ми дійшли висновку, що основою поняття „професійна кар'єра” визначено професійну діяльність, спрямовану на самореалізацію особистості, вона має певну структуру, де всі елементи тісним образом взаємозалежні між собою. Професійна кар'єра вчителя це не стільки просування в організаційній ієрархії або послідовність роду занять протягом життя („вертикальна кар'єра”), а кар'єра усередині професії, кар'єра становлення професіонала („горизонтальна” професійної кар'єри вчителя). Сутністю розвитку горизонтальної ПК вчителя є усвідомлений професійний ріст, що визначає професійну впевненість і підвищену відповідальність учителя за результати власної діяльності, що робить його конкурентоспроможним.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження пов'язуємо із забезпеченням й оптимізацією процесу фахової підготовки у педагогічному коледжі, формуванням у студентів уявлень про професійну кар'єру.

Література та джерела

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М.: Изд-во Мысль, 1991. – 299 с.
2. Могилёвкин Е.А. Психолого-акмеологическая концепция карьеры профессионала: Монография / Евгений Александрович Могилевкин. – Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2005. – 266 с.
3. Молл Е.Г. Психология управленческой карьеры: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.03 / Елена Георгиевна Молл. – СПб., 1994. – 486 с.
4. Невструева Т.Х. Динамика карьерных ориентации личности руководителя / Т.Х.Невструева, Т.Г.Гнедина // Социальные и гуманитарные науки. – 2006. – №1 (09). – С.51-59
5. Садон Е.В. Профессиональные компетенции как фактор становления профессиональной карьеры будущего специалиста: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03 / Елена Владимировна Садон. – Владивосток, 2009. – 219 с.
6. Толстая А.Н. Управление карьерой в организациях / А.Н.Толстая // Психология управления: учебное пособие; под ред. А.В.Федотова. – Л.: Наука, 1991. – 236с.
7. Цариценцева О.П. Карьерные ориентации современной молодежи: теория, эксперимент, тренинг / Оксана Петровна Цариценцева. – Оренбург: Изд-во РИО ОУНБ им.Н.К. Крупской, 2009. – 186 с.
8. Щедровицкий Г.П. Рефлексия в деятельности / Георгий Петрович Щедровицкий. Вопросы методологии. – 1994. – №3-4 (№15-16). – С.76-121
9. Янченко И.В. Формирование карьерной компетентности студентов в профессиональном образовании: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Янченко Инна Валериевна. – Красноярск, 2013. – 251 с.

В статье обобщены современные научные подходы относительно сущности феномена профессиональной карьеры. На основе проведенного анализа научных подходов к определению понятийной области исследования представлено определение понятия „профессиональная карьера”, „карьерная компетентность”, „карьерная самоэффективность” (self-efficacy). Проанализированы возможности компетентностного, содержательного и процессуального подходов относительно определения структурных компонентов профессиональной карьеры. Охарактеризованы составляющие профессиональной карьеры студента педагогического колледжа: акмеологический („карьерное ядро”), гносеологический, деятельностный, рефлексивно-оценочный.

Ключевые слова: карьера, профессиональная карьера, карьерограмма, карьерная самоэффективность (self-efficacy), карьерное ядро, карьерная компетентность, карьерный маршрут, программа Self-branding.

In the article the urgency of the investigated problem for the modern theory and practice has been presented. The position of principle concerning interrelation of professional career and professional personal self-realisation has been defined. On the basis of the spent(lead) analysis of scientific approaches to definition of conceptual area of research the definition to the following notions has been provided: „professional career”, „career competence” (as ability to career the purpose formulation is presented, to career planning and the decision of career problems), „career self-efficiency” (self-efficacy). Possibilities of competence, substantial and remedial approaches concerning definition of structural components of professional career have been scrupulously analysed. Components of professional career of a student of pedagogical college has been substantially characterised: the valuable („a career kernel”), gnoseological, activity, reflective (reflectively)-estimated. Self-efficiency of a person, as the important condition of its(her) personal and professional development and career growth and career planning that is the basis for working out of a personal career route and program self-branding is caused.

Key words: career, professional career, movement way to career (open-cast mine), career self-efficiency (self-efficacy), a career kernel, career competence, a career route, program self-branding.